

De studie der plaatsnamen of toponymie

De studie van de plaatsnamen leert ons veel over de algemene en de plaatselijke geschiedenis, de taalkunde, de oudheidkunde, de folklore... Een paar voorbeelden illustreren dat:

- de etymologie leert ons dat Mechelen betekent: *dingplaats*, plaats waar het gerecht zetelt. Dus dit onthult ons dat deze plaats al zeer vroeg een grote rol speelde in het rechtsgebruik en de rechtsgewoonten van onze voorouders.

Zo ook Antwerpen : middelnederl. woord 'antwerp' = dam

Zo ook Borgloon : burcht op een beboste heuvel

Oorsprong van de plaatsnamen

Toen onze plaatsnamen ontstaan zijn, bewoonden of bezetten 3 volkeren ,uit verschillende groepen, onze streken. In historische volgorde: de Kelten, de Gallo-Romeinen,de Germanen.

hun sporen vinden we terug in de namen van waterlopen, steden,dorpen, gehuchten, hoogten,laagten, enz....

1. Namen met Keltische bestanddelen

Oudste toponiemen uit onze streken zijn van Keltische oorsprong. in onze dichtbeboste streken waren de waterlopen de enige reizenwegen; het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat vele rivieren en stromen hun naam van de Kelten gekregen hebben. Hun betekenis is vaak erg duister.

Bijv. : Demer (Tamara: donker water), IJzer (Isara:de frisse rivier), Maas (Mosa: vochtig), Leie(Legia:waterloop), Jeker

De meeste nederzettingen uit die tijd kwamen uiteraard voor in de nabijheid van rivieren en stromen of op plaatsen waar de deze samenvloeiden. Dikwijls hebben zij dan ook hun naam aan deze waterlopen te danken.

Bijv. Ieper (Keltische waternaam Ipara)

Temse (< K. tamisa / tames (K. voor Schelde) > Temsica, Thames

Gent (< K. Ganda = monding van de Leie in de Schelde)

of (< Gen(t) = samenvloeiing : in die zin verwant met Genève, Genua)

2. Namen met Latijnse (Gallo-Romeinse) bestanddelen

De Romeinen hebben na de Kelten 4 à 5 eeuwen onze streken bezet. Heel wat plaatsnamen stammen uit die tijd. Het meest productief waren de Latijnse woorden:

- vicus (=wijk) : Meeswijk,Opwijk, Noorderwijk

- castellum (fort,dorp) : Kassel, Kessel-Lo

- castrum (= versterkt kamp): Kester, Kasterlee

- trajectum (= overtocht van een waterloop): Maastricht, Utrecht

3. **Namen met Germaanse, vooral Frankische bestanddelen**

Het grootste gedeelte van de Nederlandse plaatsnamen is van Frankische oorsprong. De meeste Frankische toponiemen vertonen een samengestelde vorm : een zelfstandig woord voorafgegaan door een bepaling.

Bijv. **Borgloon** : burcht op een beboste heuvel; **Grootloon** (= uitgestrekte beboste heuvel)
Boechout : beukenbos

Enkele toponiemen hebben een **enkelvoudige** vorm : Boom, Brugge, Haren, Sluis, Voort, Zele

Plaatsnamen met dezelfde naam kregen later een **nieuwe, onderscheidende bepaling** bij:

Bijv : Overpelt naast Neerpelt, Neeroeteren en Opoeteren,
St.-Lambrechts-Woluwe, St.-Pieters-Woluwe, St.-Stevens-Woluwe

Voornaamste bestanddelen van de plaatsnamen van Frankische oorsprong

1. **Woningnamen**

Het overgrote deel van onze toponiemen ontstond uit een woningnaam, voorafgegaan door de persoonsnaam van de bewoner. De voornaamste Frankische woningnamen zijn **haim** en **sala**

- haim, heem, hem, gem, kom, kum, em (=huis)

Bavegem (huis van Bavo), Betekom (huis van Betta), Izegem, Tiegem, Merksem,

Gotem (huis van Gotto)

- sala, zeel, sele, sel (=grote zaal, huis) : Zwevezele (huis van Swavo), Melsele, Aarsele, Eksel (huis van Oka)

Deze suffixen komen ook voor met een **bepaling die geen eigennaam** is

bijv. **Broekom = huis bij het moeras**), Gorsem (gors= gras), Brussel (=huis bij het moeras, het broek)

Dit is ook bij een aantal andere woningnamen het geval:

-burg: Valkenburg, Oudenburg

-dorp : Langdorp

-halle: Hal, Halle

- hof (=boerderij, woning van aanzienlijken) : **Kuttehoven (= hoeve van de familie Kutto), Bommershoven (= hoeve van Bodmar)**, Romershoven, Engelmanshoven, Zandhoven

- maal (= rechtszaal) : Watermaal, Oostmalle, Vliermaal, Vechtmaal

- steen (=versterkt kasteel): Steenokkerzeel

- kerk, kerke : Kerkom (=huis bij de kerk), Oostduinkerke

Hierbij kunnen ook vermeld worden de **namen afgeleid van namen van verkeerswegen**.

-brug: Brugge

- drecht (=overtocht op een waterloop): Kieldrecht, Zwijndrecht

- voorde (=doorwaadbare plaats) : **Voort**, Vilvoorde, Bosvoorde

2. **Namen van hoogten en laagten**

a. **Hoogten**

- donk (=verhevenheid in een moerassig gebied): Donk, Breendonk (= brede donk), Varendonk (= don met varens begroeid), Arendonk
In bepaalde gevallen betekent donk ook dierenhol, leger, nest van een vogel: Desteldonk(das), Haasdonk (havik)
- geest (= zanderige hoogte) : Gestel
- hake (= zandplaat, hoogte) : Geldenaken, Lanaken
- hul, hille (= heuvel): Lotenhulle, Stalhille
- berg: Blankenberge, Geraardsbergen
- heuvel : Scherpenheuvel
- huffel: Steenhuffel
- duine : Wenduine
- leeuw : St.-Pietersleeuw, Zoutleeuw, Gors-op-Leeuw

B. Laagten

- dal, dale (wordt ook gebruikt voor kloosters, zonder rekening te houden met de ligging): leefdaal, Passendale, Zutendaal
- lot(=laaggelegen plaats): Lot, Leut
- panne (=laagte in de duinen) : De panne
- spalde, spouwe (= terreinscheur) : Spalbeek, Grote Spouwen

3. **Waternamen**

- a,aa,e,ee,ie, ij (=water) : Breda, Bredene,het IJ
- monde (= monding): Dendermonde, Rupelmonde
- muiden (= monde, monding): Disksmuide, Ijmuiden
- voer (=vaart) : 's Gravenvoeren, Tervuren
- zwin(= geul in de buitendijkse gronden) : Zwijnaarde, Zwijndrecht,het Zwin
- beek: Moerbeke, Schaarbeek
- ven: Houtvenne, Kaggevinne
- vliet:Watervliet

Sommige namen wijzen **op de ligging** bij het water: Amsterdam, Begijnendijk,Diksmuide, Hamme, Rijmenam (=inham bij de oever), Lapscheure (=aangeslibd land), Sluis,Sluizen

4. **Namen van bossen,heiden, moerassen,bouw-en weiland en hun kenmerken**

a. **Bossen,struikgewas en bomen**

- bos,bus: Bosvoorde, Dikkebus
- hout (= bos) : Houthalen, Kalmthout
- lo,le,el (=bos) : Veerle,Baarle,Beverlo,Westerlo
- vorst (=omheind bos voorbehouden vor de jacht): Vorst, Wiekevorst
- haag (= kreupelhout) : Haacht, Terhagen, Den Haag
- bomen : As, Asse, Assebroek (es)
Maaseik, Eeklo, Zeveneken (eik)
Berkendaal, Herentals (= haagbeuk), Houthulst, Holsbeek
- heis, heest (=kreupelhout) : Heestert, Heist-op-den-Berg

Dikwijls wordt het **plaatsaanduidend suffix -t** aan de naam van een boom of struik gehecht. Bijv. Aalst (=plaats waar elzen groeien), Hasselt (= plaats met hazelstruiken)

b. **Heiden en vlakten**

- rode (= gerooid bos) : Vliermaalroot, St.-Genesius Rode, Nieuwrode, Stokrooi
- Laar (= open plaats in een bos, waar men hout spokkelt): Hoeilaart (=het hoge laar), Vorselaar (vors=stekende brem), Wespelaar (wisp= een takje groen), Roeselare (roes=riet)
- hare (= droge, zandige vlakte): Haren, Heers
- heide : Bonheiden
- wuuste (=woestijn) : Wuustwezel

c. **Moerassen en poelen:**

- beer (=vuil water): Berendonk, Berlaar
- broek (=moeras): Ruisbroek, Brussel, **Broekom**
- goor (= modderpoel): Gooreind, St.-Job in 't Goor, Ganshoren
- meer,moer: (= laaggelegen weiland): Meerbeek, Moerbeke
- poel,poeder,pol, paal: Poelkapelle, Poederlee,Puurs, Pulle, paal
- waas (=modder): Waasmunster

d. **Bouw-en weiland**

- aard (=veld): Aarsele, Eksaarde, Lichtaart
- meet (=maaiweide): Meetjesland
- ouwe, aaie, ooie (= vochtige weide, hoort bij waternaam a) : Ardoorie,Zoetenaie
- akker:Oostakker
- beemd: Zuurbemde
- dries: Drieslinter
- veld: Blaasveld

e. **Kenmerken van een plaats (vooral het dorre en onvruchtbare ervan)**

- bar (= onvruchtbaar): Baarle, Bazel
- geil (=levenskrachtig) : Geel
- kaal : Kaalvenne, Kallo
- molde,mulde,mille (=mul,zanderig) : Millen, Mielen, Mol
- ruim (= breed) : Rummen, Rumst

Spelling van onze toponiemen

in Vlaanderen: gangbare, moderne spelling

beneden de taalgrens : archaische spelling vaak behouden: Waterloo

in 't Brusselse : 2 schrijfwijzen: Schaarbeek/Schaerbeek

in Noord-Nederland nog oude spellingseigenaardigheden: Oisterwijk,'s Hertogenbosch